

3.10. Vydědění

Vydědění má význam jen ve vztahu k nepominutelným dědicům, tedy k vlastním dětem. Jiné příbuzné je neefektivní vydědovat, protože nechcete-li, aby po vás dědili, můžete zvolit jiný nástroj, nejlépe závěť.

Vydědění upravuje občanský zákoník v ustanovení § 1646 a násl. Vydědit lze jen ze zákonem stanovených důvodů dědice, který

- neposkytl zůstaviteli potřebnou pomoc v nouzi,
- o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevovat měl,
- byl odsouzen pro trestný čin spáchaný za okolností svědčících o jeho zvrhlé povaze nebo
- vede trvale nezřízený život.

Pokud je potomek vyděděn a v listině o vydědění zůstavitel uvede důvod, v budoucím řízení o pozůstalosti soud vyzve potomka, který tvrdí, že byl vyděděn neprávem, k tomu, aby své právo uplatnil žalobou. Nepodá-li potomek ve stanovené lhůtě žalobu, jeho dědické právo sice nezanikne, ale soud k němu při projednání pozůstalosti nepřihlíží.

Přežije-li vyděděný potomek zůstavitele, nedědí ani potomci vyděděného potomka, ledaže zůstavitel projeví jinou vůli. Nedožije-li se vyděděný potomek smrti zůstavitele, pak jeho potomci dědí vyjma těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z práva dědického.

Vedle těchto důvodů je možno vydědit syna nebo dceru, kteří jsou tak zadluženi nebo si počínají tak marnotratně, že je tu obava, že se pro jejich potomky nezachová povinný díl. Učinit to však může zůstavitel jedině tak, že povinný díl zůstává dítěti (dětem) svého potomka, popř. jejich vnukům. V tomto omezení se projevuje ochrana charakteristického cíle dědění, totiž přechodu majetku ze starší generace na generaci mladší.

Samozřejmě nelze vyloučit, že zůstavitel vydědí svého potomka bez uvedení důvodu. Pak by měl ovšem mít na paměti důsledek takového kroku, který vyplývá z ustanovení § 1673 odst. 2 obč. zák. V takovém případě soud, který bude projednávat pozůstalost, odkáže k případnému podání žaloby toho, kdo má dědit na místě vyděděného potomka.

Jak vydědit

Vydědit je možno jedině písemně listinou, která má stejné náležitosti jako závěť. Samozřejmě lze vydědit i notářským zápisem.

Z výše uvedeného vyplývá, že vydědit bez uvedení důvodu nelze. Příklad listiny o vydědění je uveden v přílohách ve druhé části této publikace. Pokud by si to později zůstavitel rozmyslel, může listinu nebo své rozhodnutí o vydědění zrušit či změnit stejným způsobem, jako kdyby rušil závěť.

Pokud by měli po zůstaviteli dědit další dědicové podle zákonné posloupnosti (například rodiče, nemá-li zůstavitel děti), pak může v závěti výslovně uvést, že si nepřeje, aby některý zákonný dědic po něm dědil. Tomuto instrumentu se říká **negativní závěť**.

V otázce vydědění nepominutelného potomka viz **nález Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS 295/10**: „*Vztahy v rodině se formují v mnohem širším rozsahu a neomezují se pouze na práva a povinnosti rodičů k dětem a dětí k rodičům. Vzájemná blízkost a z toho pramenící úcta a ochota k vzájemné pomoci se naopak může vytvořit jako funkční element rodinné soudržnosti i – přes jednu generaci – mezi vnuky a prarodiči, což právo obecně nejen zohledňuje, nýbrž i podporuje a chrání. Ustanovení Listiny (čl. 11 odst. 1 in fine a čl. 32 odst. 1), vztahující se i k majetkové ochraně rodiny zaručeným děděním přednostně v zákonné linii neopomenutelných dědiců, nepozbývá nic na své podstatě uznáním a respektováním autonomie vůle zůstavitele, směřující k vydědění synů, ale nikoliv vnuků, pokud zároveň při dokazování vyšlo mimo jiné najevo, že vztahování vydědění i na vnuky nemuselo zohledňovat skutečnou intenci zůstavitele, ale pouze mělo zabránit tomu, aby vydědění synové fakticky získali vliv na majetek zůstavitele.*“

Zůstavitel, který vydědí svého potomka, si však musí uvědomit, že jeho potomek může napadnout listinu o vydědění a že se může stát, že jeho přání (resp. příkaz) nebude nakonec soud respektovat, neprokáže-li se reálně, že zůstavitel měl pro své rozhodnutí důvod.

Trest, který zůstavitel zvolí, pokud svého potomka vydědí, není jen osobní: namísto nehodného dědice nastupují jeho potomci jen při zákonné posloupnosti dědiců (tedy dědění ze zákona) nebo projeví-li zůstavitel sám poslední vůli, jinak ne. A jak vyplývá z ustanovení § 1646 obč. zák., podíl vyděděného nezvětší povinné podíly ostatních. Masa povinných podílů je totiž stále stejná, jiný přístup by byl nelogický.

Ochrana nepominutelného dědice

Proti neplatnému vydědění se lze bránit, právní úpravu najdeme v ustanovení § 1650 a násl. obč. zák. Nepominutelný dědic, který byl neplatně vyděděn, má právo na povinný podíl, a to i ten dědic, o němž zůstavitel

vůbec nevěděl (tedy pokud se například zůstavitel nikdy nedověděl, že má syna). Právo na povinný díl má i potomek, o němž bylo zůstaviteli známo, že je naživu, a přesto jej v závěti opomenul.

Naopak pokud se ten, kdo byl opominut, dopustí jednání, které by jinak naplňovalo některý ze zákonných důvodů vydědění, hledí se na toto opominuté jako na vydědění učiněné mlčky a po právu.

3.11. Společné jmění manželů

Je-li zůstavitel ženatý či zůstavitelka vdaná, musí do svých úvah o majetku v okamžiku smrti zahrnout i společné jmění manželů.

Společné jmění manželů (dále také SJM) je podrobně upraveno v občanském zákoníku (§ 708 až 742) a jeho zákonný obsah může být modifikován (upraven) smlouvou uzavřenou mezi snoubenci před sňatkem (předmanželská smlouva) nebo za trvání manželství. Není-li takového smluvního ujednání, patří do SJM všechny věci, které manželé nabyli od okamžiku uzavření sňatku do zániku manželství, s výjimkou věcí osobní potřeby, věcí darovaných, zděděných či odkázaných, které manžel nabyl výměnou za věc v osobním vlastnictví.

K otázce obsahu SJM viz např. **rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2008 sp. zn./č. j. 20 Cdo 3593/2006**, podle něhož nemá na existenci společného jmění manželů vliv zrušení společné domácnosti manželů.

V průběhu času se mírně obměňuje definice SJM, proto při vypořádání je nutné zohledňovat také platící právní úpravu. Z § 709 odst. 2 občanského zákoníku například plyne, že součástí SJM je nově zisk z majetku ve výlučném vlastnictví manželů. Z přechodných ustanovení občanského zákoníku, konkrétně § 3039, vyplývá, že co bezúplatně nabyt jeden z manželů do 31. 12. 2013, zůstane i nadále jeho výlučným vlastnictvím, do SJM se tedy dostane až zisk získaný z výlučného majetku po 1. 1. 2014.

Pokud mezi manžely v okamžiku smrti jednoho existuje společné jmění manželů, je nutné nejprve toto společné jmění v rámci řízení o pozůstalosti vypořádat. Podobná situace nastane, pokud sice bylo před smrtí jednoho z manželů manželství rozvedeno, ale dosud neproběhlo vypořádání SJM. Pokud společné jmění manželů bylo zrušeno nebo zúženo, za života zůstavitele nebylo vypořádáno a současně pozůstalý manžel není zůstavitelovým dědicem, patří do pozůstalosti právo manžela na vypořádání. Pokud společné jmění manželů existovalo ještě v okamžiku smrti zůstavitele, soud

musí nejprve stanovit obvyklou cenu majetku patřícího do SJM a schválit dohodu o vypořádání.

Z uvedeného plyne, že zůstavitel může rozhodovat jen o takovém majetku (či jeho podílu), který mu skutečně patří, nikoliv o celém společném jmění manželů. Je to pochopitelné – pozůstalost totiž tvoří jen majetek, který v okamžiku smrti patřil zemřelému, a nikomu jinému. Tento důsledek se samozřejmě týká i jiného majetku, který může zůstavitel mít ve spoluvlastnictví.

Příklad: Zůstavitel v okamžiku smrti spoluvlastní činžovní dům. Velikost jeho podílu je 5/8.

V českém právním řádu však s výjimkou SJM existuje vlastnictví podílové, tzv. předmětem dědictví u věci ve spoluvlastnictví nebude celá věc (činžovní dům), ale jen ideální podíl této věci (podíl 5/8 činžovního domu).

Obecná ustanovení občanského zákoníku o vypořádání zaniklého společného jmění manželů říkají, že se majetek vypořádává rovným dílem mezi oba manžele, tedy že se mezi ně rozdělí [viz § 742 odst. 1 písm. a) obč. zák. – podíly obou manželů na vypořádání jmění jsou stejné]. Jde o zásadu, která je ovšem doplněna řadou dalších ustanovení: každý z manželů druhému nahradí to, co bylo ze společného vynaloženo na jeho výlučný majetek, podobně se zohlední, co z výlučného bylo vynaloženo na majetek společný.

Každý zůstavitel vlastní věci, které patří jen jemu (ty, které získal darem, dědictvím, věci osobní spotřeby nebo ty, které vlastnil před uzavřením manželství). Vdaný či ženatý zůstavitel může o těchto věcech ve výlučném vlastnictví pořídit bez omezení. Pokud jde o společné jmění manželů, lze velmi stručně uzavřít, že každý z manželů může pořídit pro případ smrti maximálně o ideálním podílu jedné poloviny věcí náležejících do společného jmění manželů. Je tedy zapotřebí, aby si zůstavitel uvědomil dopad institutu SJM a zahrnul ho do svých výpočtů.

Příklad č. 1: Manželé společně vlastní rodinný dům za 3 miliony korun a osobní automobil za 670 000 Kč. Každý z manželů může volně pořídit ohledně svého výlučného majetku a dále ohledně poloviny rodinného domu a poloviny osobního vozidla. Kdyby manžel uvedl do závěti, že rodinný dům přikazuje své sestře, platil by jeho příkaz jen do výše majetku po vypořádání, tedy jedině co do výše jedné poloviny.

Příklad č. 2: Manželé mají společně jediný majetek, a to úspory na společném účtu ve výši 100 000 Kč. Každý z manželů může pořídit maximálně ohledně částky 50 000 Kč. Z této částky také odvozuje výši podílů nepominutelných dědiců.

Při přemýšlení o společném majetku a psaní závěti by zůstavitel neměl zapomenout na dluhy a pohledávky. Hypotéky a úvěry mohou někdy zásadně snížit reálnou hodnotu budoucí pozůstalosti.

3.12. Pohřeb a co se má stát s mým tělem

Každý člověk má právo rozhodnout, jak bude po smrti s jeho tělem naloženo. Toto právo, které se nazývá právem piety a v současné době je rodícím se novým lidským právem, je upraveno v ustanovení § 114 až 117 občanského zákoníku. Právo na ochranu lidského těla po smrti člověka nepatří do dědického práva, ale mezi práva spojená s osobností člověka.

Podle občanského zákoníku je každý člověk oprávněn rozhodnout, jaký má mít pohřeb. Nezanedbá-li o tom výslovné rozhodnutí, rozhodne o jeho pohřbu manžel zemřelého, a není-li ho, děti zemřelého; není-li jich, pak rozhodnou rodiče, a není-li ani těch, sourozenci zemřelého; nežijí-li, pak rozhodnou jejich děti, a není-li ani jich, pak kterákoli z osob blízkých; není-li žádná z těchto osob, pak rozhodne obec, na jejímž území člověk zemřel. Náklady pohřbu a opatření pohřebiště se hradí z pozůstalosti. Pokud pozůstalost nestačí ke krytí nákladů toho způsobu pohřbu, jaký si zesnulý přál, musí být pohřben alespoň slušným způsobem podle místních zvyklostí.

Minimální náklady pohřbu (bez obřadu) se dnes pohybují kolem částky 2 500 Kč, obvyklá cena pohřbu se pohybuje kolem částky 15 000 až 20 000 Kč. Dá se předpokládat, že podrobnější přání zůstavitele (například aby jeho popel byl rozsypan z Mont Everestu nebo aby na jeho pohřbu účinkovala kapela Kabát) bude nákladnější. Prvním problémem tedy jsou náklady na splnění zůstavitelova přání. Ne vždy bude pozůstalost tak hodnotná, aby vůbec byla schopna náklady na zajištění přání zůstavitele uhradit.

Druhým problémem je odpověď na otázku, kdo kontroluje splnění takového přání zůstavitele. A konečně třetí otázkou je, jak má zůstavitel zajistit, aby se jeho okolí o jeho přání dovědělo.

Samozřejmě není vyloučeno, aby zůstavitel toto své přání vtělil do závěti. Dokonce by mohl způsob pohřbu stanovit jako jednu z podmínek pro dědice k získání dědictví. Je ovšem zapotřebí, aby si přesné načasování kroků zůstavitel dobře rozmyslel. V českém právním řádu na rozdíl od amerického neexistuje formalizovaný úkon čtení závěti zemřelého. Závěť má obvykle u sebe někdo z osob blízkých zůstaviteli a na vyzvání notáře, který pozůstalost projednává, ji předloží. Závěť také může být uložena jen u notáře nebo zanesena v Evidenci právních jednání pro případ smrti. Zahájení řízení ovšem následuje až po pohřbu, proto pokud by zůstavitel vtělil své pohřební přání do závěti, může se stát, že je už nebude možné splnit.

Pokud by si tedy zůstavitel skutečně přál, aby bylo jeho přání realizováno, pak by se měl postarat o důvěryhodnou osobu a pověřit ji splněním takového přání. Z pohledu zákona se nejvhodnější osobou zdá *vykonavatel závěti*, který má splnění zůstavitelovy vůle v náplni své činnosti. Problematice vykonavatele závěti je věnována následující kapitola. Další možností by byl závětní dědic nebo potomek.

Pokud by si zůstavitel přál nákladnější pohřeb, pak by měl počítat s dostatečným finančním krytím, podobně jako s odměnou vykonavatele nutnou pro realizaci svého přání.

Pitva

Zvláštní postavení má pitva zemřelého. Podle občanského zákoníku lze před smrtí vyslovit souhlas s použitím svého těla po smrti pro vědecké či vzdělávací účely. Jak ovšem plyne z ustanovení § 115, pokud zemřelý výslovně neprojeví souhlas s pitvou, pak platí, že si pitvu nepřál. Naopak kdo souhlasí, aby jeho tělo bylo pitváno nebo použito pro vědecké a vzdělávací účely, zapíše své stanovisko do rejstříku vedeného jeho zdravotní pojišťovnou.

Tento souhlas lze za života odvolat, tedy i několikrát měnit.

3.13. Vykonavatel závěti

Funkce vykonavatelů závěti je novinkou v českém soukromém právu. Postavení, práva a povinnosti vykonavatele upravují ustanovení § 1553 až 1555 občanského zákoníku.

Zůstavitel může závěti povolat vykonavatele závěti a případně určit, jaké má povinnosti a zda i jak bude odměňován. Pokud si zůstavitel přeje povolat zůstavitele, měl by si takovou osobu vybrat a domluvit se s ní. Zjistí-li soud totiž při projednávání dědictví, že byl vykonavatel závěti povolán, vyzoomí ho o tom. Vykonavatel závěti může z funkce kdykoli odstoupit; odstoupení je účinné, dojde-li soudu. Z uvedeného vyplývá, že nikdo nemůže být nucen k výkonu funkce vykonavatele ani povolán k výkonu funkce proti své vůli. Funkce vykonavatele závěti se nejčastěji ujímá dědic, přítel zůstavitele nebo advokát.

Zůstavitel by měl ovšem zvážit svůj a vykonavatelům věk. Pokud je zůstavitel mladšího věku, je pravděpodobné, že se vykonavatel ujme své povinnosti až za dlouhý časový okamžik. Je proto vhodné volit někoho, kdo není podstatně starší než zůstavitel. Není také vyloučeno, aby za vykonavatele závěti byla povolána instituce, která realizuje zůstavitelovo přání svými zaměstnanci (například zavedená advokátní kancelář).

Vykonavatel závěti dbá o řádné splnění poslední vůle zůstavitele s péčí řádného hospodáře. Náleží mu všechna práva potřebná ke splnění jeho úkolů, včetně práva před soudem hájit platnost závěti, namítat nezpůsobilost dědice nebo odkazovníka a vůbec dbát o splnění zůstavitelových pokynů. Nepovolal-li zůstavitel správce pozůstalosti, náleží vykonavateli závěti také správa pozůstalosti, dokud soud nerozhodne o jiném opatření. Ustanovení o správci pozůstalosti se na vykonavatele závěti použijí obdobně, byl-li povolán veřejnou listinou; jinak se použijí přiměřeně.

Povolání vykonavatele závěti na rozdíl od povolání správce dědictví nevyžaduje veřejnou listinu, ačkoli je vykonavatel fakticky nadřízeným správcem dědictví.

3.14. Úschova

Úschovu upravovalo do 31. 12. 2013 ustanovení § 747 a násl. občanského zákoníku nebo § 34 a 35 zákona č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, nebo § 516 až 526, § 527 až 535 a § 700 až 707 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku. Od 1. ledna 2014 upravují úschovu ustanovení § 2402 až 2413 občanského zákoníku (č. 89/2012 Sb.). Zvláštní úschova je upravena § 81 a násl. zákona č. 358/1992 Sb., notářský řád, a dále § 56a zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii. Na toto zákonné ustanovení navazuje advokátní stavovský předpis – usnesení představenstva České advokátní komory č. 7/2004 věst-

níku ze dne 28. června 2004, o provádění úschov peněz, cenných papírů nebo jiného majetku klienta advokátem.

Z uvedeného vyplývají dvě varianty úschov, k nimž v řízení o pozůstalosti může dojít – úschovu u notáře nebo úschovu u jiné osoby. Podívejme se na obě situace za předpokladu, že u nich zůstavitel listinu o pořízení pro případ smrti uschová či uloží.

Notářská úschova

Bude-li listina uschována u notáře, notář nevydává ani nezasílá listinu soudu, který rozhoduje o pozůstalosti, ale zjistí sám stav i její obsah. Je ovšem otázkou, zda je tento postup praktický, přiměřený a hospodárný a zda by nebylo od zákonodárce prozíravější, kdyby uložil notáři povinnost onu listinu vydat soudu, který o pozůstalosti rozhoduje. Dodejme, že jde o úkon, který notář vykonává zdarma. Provádí-li zjištění stavu a obsahu listin jiný notář než soudní komisař, náleží mu za to odměna ve výši pouhých 250 Kč.

Zjištění obsahu a stavu listiny provede notář (soudní komisař, který vede řízení o pozůstalosti) veřejně, vyrozumí tedy dotčené osoby písemně o místu a času konání publikace závěti, a to nejpozději 15 dnů předem, veřejnost pak soud (soudní komisař) uvědomí na úřední desce soudu. Publikace tedy vyžaduje součinnost notáře, který má závěť v úschově, a soudního komisaře. Publikace samozřejmě může proběhnout také v případě, že se nedostaví nikdo z vyrozuměných účastníků.

Úschova jiného subjektu

Zůstavitel může listinu uložit například u advokáta nebo banky. V takovém případě je tento subjekt povinen listinu vydat soudu. Problémem ovšem bude zákonná povinnost mlčenlivosti advokáta, notáře a dalších subjektů, například banky. Pokud totiž zůstavitel či složitel advokáta, u kterého uschoval například závěť, nezprostil pro tuto situaci mlčenlivosti, nemá advokát povinnost listinu vydat, ba dokonce ani sdělit informaci o tom, že ji má v držení. Zakazuje mu to totiž § 21 zákona o advokacii.

Úschovu však nelze v tomto smyslu pojímat jen úzce formálně, neboť zákon o zvláštních řízeních soudních (§ 142) má beze sporu na mysli i úschovu neformální, tedy situaci, kdy zůstavitel uschová listinu u jiné osoby, nejčastěji u příbuzného nebo dědice.

Účastníci řízení mohou nahlížet do listin, které nebyly sepsány formou notářského zápisu a jejichž stav a obsah byl zjištěn, a pořídit si z nich opisy

nebo výpisy. Soud nebo soudní komisař, u nichž je listina uložena, umožní nahlédnutí do ní jen účastníkovi řízení. Pro nahlížení do notářských zápisů platí příslušná ustanovení notářského řádu (viz § 79 odst. 1 vyhlášky č. 37/1992 Sb.).